

În peisajul criticii literare românești contemporane, **Delia Muntean** și-a construit, cu discreție și consecvență, un profil intelectual distinct. Fără să urmărească afirmarea prin titluri sau prin vizibilitate excesivă, ea a rămas fidelă lecturii atente, dialogului cu literatura și promovării valorilor autentice. Eseistă, critic literar, traducătoare și editoare, este prezentă de peste două decenii în revistele culturale importante din România, iar volumele sale de critică și numeroasele ediții îngrijite mărturisesc o pasiune autentică pentru literatură. Tocmai această modestie intelectuală, dublată de rigoarea lecturii și de constanța preocupărilor sale pentru aspectele necunoscute, face ca scrisul Deliei Muntean să merite o atenție sporită și să ocupe un loc firesc în

dialogul critic al culturii române contemporane.

Volumul *De veghe la hotarul limbii române. Vol. I* (Editura ICRV, Zrenjanin, 2025) confirmă consecvența Deliei Muntean în explorarea fenomenului literar românesc din perspective insuficient investigate de critica literară. De această dată, interesul autoarei se îndreaptă spre literatura română din Serbia, mai exact spre spațiile Voivodinei și Văii Timocului – teritorii aflate la marginea geografică a românității. Privită dintr-o perspectivă geocritică, cartea recuperează un spațiu literar de frontieră, demonstrând că limitele politice nu coincid cu granițele culturale. Literatura română din Serbia apare relativ târziu, după cel de-Al Doilea Război Mondial, deși manifestări izolate ale culturii scrise în limba română există cu mult înainte. Aceasta s-a constituit într-un spațiu istoric și cultural aparte, rezultat al evoluției unor comunități românești care s-au format prin schimbările succesive ale frontierelor și ale configurației politice din sud-estul Europei. Românii din Voivodina reprezintă populația românească istorică a Banatului, rămasă în afara granițelor României după împărțirea acestei provincii în urma Primului Război Mondial. La rândul lor, românii din Valea Timocului își au rădăcinile în vechile comunități românești sud-dunărene, consolidate de-a lungul timpului și prin mișcări de populație din spațiul nord-dunărean. În ambele cazuri, nu oamenii au trecut granițele, ci granițele au trecut peste oameni. Această realitate istorică explică rolul fundamental pe care literatura l-a dobândit în păstrarea identității naționale și culturale a comunităților românești.

Volumul reprezintă primul dintr-un proiect amplu consacrat scriitorilor români din Serbia. În argumentul introductiv, autoarea își fundamentează demersul pe convingerea că literatura reprezintă una dintre cele mai importante forme de conservare și exprimare a identității unei comunități. Dincolo de valoarea estetică, creația literară reflectă modul în care un popor își înțelege destinul, își construiește memoria și își apără continuitatea spirituală, mai ales în contexte istorice care îi amenință existența culturală. Autoarea nu formulează un rechizitoriu politic și nici nu își propune o reevaluare polemică a istoriei, ci urmărește să redea acestei literaturi locul firesc în patrimoniul literaturii române. Demersul său pledează pentru integrarea creației scriitorilor români din Serbia în istoria literară națională, în programele universitare, în fondurile bibliotecilor și în circuitul critic românesc, răspunzând astfel aspirației acestor autori de a fi recunoscuți în cultura limbii în care se exprimă artistic.

Mai important este faptul că Delia Muntean își asumă rolul de critic și istoric literar ca pe o veritabilă datorie morală față de creatorii români din afara granițelor, considerând că demersul critic poate contribui la consolidarea imaginii unei literaturi mature, care nu mai poate fi evaluată exclusiv prin prisma statutului său de literatură minoritară. Cei cincisprezece scriitori ale căror

portrete critice sunt reunite în acest volum după criteriul alfabetic – Slavco Almăjan, Ioan Baba, Mărioara Baba, Olimpiu Baloș, Vasa Barbu, Vasile Barbu, Ion Bălan, Petru Cărdă, Nicu Ciobanu, Ioan Flora, Pavel Gătăianțu, Valentin Mic, Ion Miloș, Ileana Ursu și Mihailo Vasilevici – aparțin unor generații și formule estetice diferite. Autoarea urmărește biografiile lor, mecanismele interioare ale creației, filosofia existențială și resorturile („cartea interioară”) care le modelează scrisul și îi apropie pe cititori de adevărul profund al creației lor. Cartea se adresează unui public larg, de aceea, discursul îmbină rigoarea cercetării literare cu un ton empatic și interpretativ, apropiat de critica creativă. Cu instrumentele istoriei literaturii, analiza urmărește transformările succesive ale discursului poetic. Dacă prima generație de scriitori de după 1945, afirmată odată cu apariția revistei „Lumina”, cultiva o poezie încă tributară tradiționalismului și unui lirism de tonalitate festivă, generațiile ulterioare depășesc treptat aceste formule estetice. Un moment de referință îl constituie afirmarea lui Slavco Almăjan, considerat autorul care modifică paradigma estetică a literaturii române din Serbia. Alături de Ioan Flora, Petru Cărdă și de ceilalți reprezentanți ai generației de mijloc, Almăjan impune un limbaj poetic modern, un imaginar artistic novator și o deschidere amplă spre experimentele literaturii contemporane. Generația următoare, ilustrată de Pavel Gătăianțu, Nicu Ciobanu, Mariana Dan, Vasa Barbu și Vasile Barbu, valorifică direcțiile postmodernismului, diversificând registrele expresive.

Așadar, unul dintre argumentele fundamentale care se desprind din demersul Deliei Muntean este necesitatea reintegrării literaturii române din Serbia în istoria generală a literaturii române, nu doar din considerente de recuperare identitară sau de corectare a unei geografii literare fragmentate, ci, mai ales, în virtutea valorii estetice a operelor create în acest spațiu. Reintegrarea nu trebuie, prin urmare, să fie înțeleasă ca un gest administrativ sau ca o simplă revendicare culturală. Ea trebuie să se producă firesc, prin criteriul valorii, același criteriu care legitimează includerea oricărei opere într-o istorie literară. Calitatea scriiturii, originalitatea formulelor estetice, dialogul cu marile paradigme ale literaturii române și europene, precum și capacitatea operelor de a exprima experiențe individuale și colective conferă acestei literaturi dreptul de a ocupa un loc în istoria literaturii române. Tocmai această condiție de exterioritate față de centrul cultural românesc i-a oferit, în anumite momente, o perspectivă distinctă asupra unor teme precum identitatea, memoria, comunitatea, migrația, relația cu spațiul natal și experiența alterității.

Pentru cititorii din Republica Moldova, volumul prezintă un interes aparte, deoarece pune în lumină experiența unei alte comunități românești aflate în afara granițelor României, confruntată, la rândul ei, cu provocările păstrării limbii, identității și memoriei culturale. Înainte de a încheia această scurtă prezentare a cărții, aș dori să evoc poemul „Pachet pentru Basarabia” de Pavel Gătăianțu, un text construit sub forma unei epistole poetice adresate românilor de peste Prut: „Bine v-am găsit, dragi români, scrie într-o filă atașată,/ D-zeu nu m-a îngăduit mai mult de cinci decenii/ Să vă scriu, dacă vă scriam, scrisoarea mea ar fi ajuns la Moscova/ La ce bine./ Am putut să vă trimit în anii cincizeci un pachet modest/ Cu o cutie de marmeladă, slănină și tutun,/ Dar asta se trimite deținuților și mi-a fost rușine/ Să trimit un pachet dintr-o țară întemnițată/ Într-o țară închisată./ În anii dezghețului la început de secol, am vrut/ Să trimit un unghi de cer albastru și o rază de soare,/ Dar era prea puțin pentru sufletele voastre dornice/ De atâtea speranțe și așteptări./ Acum aveți și voi de toate și vă atașez o carte/ Cu drepturile omului/ Din răspuțeri să luptați în continuare, voi știți cum,/ Precum noi aici în Țara Românească” (din vol. *Subiect rezervat*, 2014).

Aliona GRATI